

چکیده:

یکی از موضوعات مهمی که در قرآن کریم مطرح شده است ((توسل)) می باشد. هدف از این تحقیق آشنایی با معنا و مفهوم توسل از دیدگاه آیات قرآن و گفتار بزرگان می باشد تا بتوان دریافت که حکم و اقسام توسل چیست. توسل از نظر لغت یعنی: وسیله، رسیدن به چیزی با میل و رغبت به آن است و وسیله در اصطلاح به معنای دستاویز، آنچه باعث تقرب به غیر می شود. اقسام توسل عبارتند از: توسل به اسما و صفات الهی، توسل به قرآن کریم، توسل به عمل صالح، توسل به دعای برادر مومن، توسل به دعای پیامبر، توسل به دعای پیامبر پس از رحلت. از آنجا که انحرافات فکری و عقیدتی بعضی افراد، بعضی مسائل مهم اسلامی را به شکل غلط جلوگر ساخته و به مرور زمان به صورت باور و عقیده غلط درآمده است؛ لذا ضروری است تا با بررسی این مسائل اجازه ندهیم که اغراض این اهداف جایگزین عقاید پاک اسلامی گردد. داده های اولیه ی این مقاله با استفاده از روش کتابخانه ای گردآوری شده و مبتنی بر روش توصیفی تدوین شده است.

واژگان کلیدی: توسل، قرآن، روایات

محقق: فهیمه یوسفی

کیا

طلبه سطح دو- پایه سطح

سوم

عنوان تحقیق:

توسل در قرآن و روایات

حوزه حضرت فاطمه (س)

۱۳۹۴

فهرست مطالب:

عنوان:	صفحه:
مقدمه.....	۱
۱- مفهوم شناسی واژه کلیدی.....	۲
۱-۱- تعریف لغوی ((توسل)).....	۲
۱-۲- تعریف اصطلاحی ((توسل)).....	۳
۲- حکم توسل.....	۴
۲-۱- موارد اتفاق مسلمانان بر جواز.....	۴
۲-۱-۱- توسل به خدادذات و اسما و صفات خدا.....	۴
۲-۱-۲- توسل به ایمان و طاعت.....	۵
۲-۱-۳- توسل به قرآن کریم.....	۶
۲-۱-۴- توسل به پیامبر در روز قیامت.....	۶
۲-۱-۵- توسل به آثار پیامبر در زمان حیات.....	۷
۲-۱-۶- توسل به دعای پیامبر در حال حیات.....	۷
۲-۲- موارد اتفاق مسلمانان بر عدم جواز.....	۸
۲-۲-۱- توسل به طاغوت.....	۸
۲-۲-۲- توسل به بتان.....	۸
۲-۳- موارد اختلاف در احکام توسل.....	۹
۳- اقسام توسل.....	۱۲
۳-۱- توسل به اسما و صفات الهی.....	۱۲

۳-۲- توسل به قرآن کریم.....	۱۳
۳-۳- توسل به عمل صالح.....	۱۳
۳-۴- توسل به دعای برادر مومن.....	۱۶
۳-۵- توسل به دعای پیامبر	۱۷
۳-۶- توسل به دعای پیامبر پس از رحلت.....	۱۹
- نتیجه گیری.....	۲۲
- فهرست منابع	۲۳

مقدمه:

یکی از اصول اعتقادی شیعه و اهل سنت اعتقاد به اصل نبوت می باشد و چون شیعه امامت را ارائه اصل نبوت میدانند توسل و تمسک به این اولیای الهی را لازمه رشد و کمال معنوی خود دانسته و اثری استوار جهت ایمنی از عذاب می داند.

متأسفانه عده ای مغرض همواره سعی دارند که بین مسلمین بوسیله عقاید باطله تفرقه بیندازد. در این مقاله قصد دارم به موضوع توسل از دیدگاه آیات و روایات و جایگاه آن بین مسلمین بپردازم و پاسخ شبهات وارده را جمع آوری کنم و به اجمال به سیره مسلمین بپردازم.

هدف تحقیق: بیان و اثبات اصل توسل از دیدگاه آیات و روایات و جایگاه مهم آن در اعتقاد شیعیان و طرح مبانی مخالفان توسل و شبهات وارده از نظر آنان در دین اسلام و پاسخ به این شبهات .

۱. مفهوم شناسی واژه ی کلیدی:

در این بخش از مقاله ابتدای لغوی و اصطلاحی «توسل» به عنوان مهم ترین واژه تحقیق ارائه می شود:

۱-۱- معنای «توسل» در لغت :

با مراجعه به برخی کتب لغوی معتبر به بررسی تعریف واژه ی توسل می پردازیم:

«الوسيلة: التوسل الى الشيء به رغبة^۱؛ وسیله، رسیدن به چیزی بامیل و رغبت به آن است.»

ابن منظور ذیل ماده ((وسيلة)) در کتاب لسان العرب این گونه می نویسد:

«توسل اليه بوسيلة اذا تقرب اليه به عمل وتوسل به كذا: هي الاصل ما يتوصل به الى الشيء ويقرب به^۲؛ اگر

کسی به عملی تقرب جوید میگویند «توسل اليه» و در حقیقت به هر وسیله ای که نسبت به هدفی اتخاذ شود.»

در جای دیگری در مورد معنای توسل چنین آمده است:

«الوسيلة ما يتقرب به الى الغير^۳؛ هر چیزی که مایه نزدیکی به دیگری شود، به آن وسیله می گویند و وسائل جمع

وسيلة است»

در کتاب قاموس قرآن آمده است:

«وسيلة هم مصدر آمده وهم اسم؛ یعنی: آنچه با آن تقرب حاصل شود^۴، که در این آیه (يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله

وابتغوا اليه الوسيلة^۵) که در اینجا مصدر لحاظ شده است و به این معنی که ای اهل ایمان از خدا بترسید و برای تقرب به

او وسیله بجوید.»

دهخدا درباره ماده وسیله اینگونه می نویسد:

«آنچه باعث تقرب بغير می شود و یا آنچه به توسط آن به دیگری تقرب بجویند^۱.»

^۱. حسین بن محمد (راغب اصفهانی)، المفردات لالفاظ القرآن الکریم، مترجم: غلامرضا خسروی حسینی، قم: انتشارات ذوی

القربی، ۱۴۲۳ق، ص ۸۷۱

^۲. محمد بن منظور، لسان العرب، ج ۱۱، بیروت: دارالکتب التراث العربی، ۱۴۱۶ق، ص ۷۲۵

^۳. مرتضی زبیدی، تاج العروس، ج ۱۱، کویت: وزارت الاعلام، ۱۴۴ق، ص ۷۷۴

^۴. علی اکبر قرشی، قاموس قرآن، ج ۷، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۱، ص ۲۱۸-۲۱۹

^۵. مائده، آیه ۳۵

درفرہنگ فارسی عمید چنین بیان شدہ است:

«وسیلۃ: سبب، دستاویز، آنچه کہ بواسطہ آن بہ دیگری نزدیکی و تقرب پیدا کنند»^۱.

مصباح المنیر مادہ توسل را اینگونہ تبیین می کند:

«(توسل) الی ربہ بوسیلۃ تقرب الیہ بعمل^۲؛ وقتی گفتہ می شود: بہ پروردگارش متوسل شد، بہ این معناست کہ با عملی بہ اوندیک گشت.»

۲-۱- توسل در اصطلاح:

بدیہی است کہ انسان برای دستیابی بہ کمالات معنوی و مادی خود، بہ چیزی غیر خود نیازمند است و تتمم موجودات عالم ہستی در تکاپو ہستند تا قسمتی از نقایص و کمبودہای انسان را بر طرف سازند. این همان قانون توسل است^۳.

در بیان معنای اصطلاحی «توسل» چنین نقل شدہ است:

«حقیقۃ الوسیلۃ الی اللہ تعالیٰ مراعاة سبیلہ بالعلم و العبادۃ و تحریر مکارم الشیعہ و ہی کالقربۃ^۴؛ حقیقت وسیلہ جویی بہ سوی خدا این است کہ راہ خدا را با دانش و پرستش بپیماییم و در جستجوی مکارم اخلاق باشیم این لفظ بسان (قرب) است»

ابن منظور نیز در ہمین زمینہ اینگونہ قلم میزند:

«یطلق علی کل عمل خالص سلک بہ طریق التقرب الی اللہ بہ اداء الفرائض و النوافل و انواع التطوعات^۵؛ ہر عمل خالصی کہ برای خدا بیاورد وسیلہ بہ سوی خداست، مانند انجام فرائض و مستحبات.»

آلوسی نیز کہ از مفسرین قرآن کریم است، در مورد «توسل» می گوید:

^۱. علی اکبر دہخدا، لغت نامہ دہخدا، ج ۴، تہران: انتشارات دانشگاه تہران، ۱۳۴۵، ص ۱۹۱.

^۲. حسن عمید، فرہنگ فارسی عمید، ج ۵، تہران: چاپخانہ سپہر، ۱۳۵۷، ص ۱۰۷۱.

^۳. احمد بن محمد بن الشعری الفیومی، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، ج ۱، قم: موسسہ دارالہجرہ، ۱۴۰۵، ص ۶۶۰.

^۴. محمد ضیا آبادی، توسل، قم: بنیاد بعثت، ۱۳۸۶، ص ۲۸.

^۵. حسین بن محمد (راغب اصفہانی)، همان، ص ۸۷۱.

^۶. محمد بن منظور، همان، ج ۱، ص ۷۲۵.

شده را تلاوت کرده و ضمن استغفار به درگاه الهی از پیامبر نیز می خواهند که درباره آنان طلب مغفرت و آمرزش کند.^۱

در اینجا آراء بعضی از محدثان اهل سنت که موکد مطالب قبل است را می آوریم:

الف) زکریا محیی الدین نووی می نویسد:

«زائر رو به رسول خدا کند و درباره خویش به او متوسل شود و بوسیله او به سوی خدا شفاعت جدید و از زیباترین چیزها همان است که ماوردی، قاضی ابوالطیب و دیگر اساتید ما از عتبی با تحسین نقل کرده اند.»^۲

عتبی می گوید: من نزد قبر رسول خدا بودم مردی از بیابان آمد و گفت:

«السلام علیک یا رسول الله، سمعتُ الله یقول: «و لو أنَّهم اذا ظلموا انفسهم جاؤوک فاستغفرو الله و استغفروا لهم الرسول لوجدوا الله تواباً رحیماً. و قد جئتک مستغفراً من ذنبی متشفعاً بک الی ربی؛ سلام بر تو ای رسول خدا، شنیدم خدا می فرماید: هرگاه آنان درخواست مغفرت کنند، خدا را توبه پذیر مهربان خواهند یافت. ای رسول خدا، اینک من به نزد تو آمدم، از گناهم استغفار می کنم و تو را شفیع به سوی پروردگارم قرار می دهم.»^۳

هرگز تصور نشود که تنها نووی و چند نفر از اساتید وی، به صحت این درخواست از پیامبر قائل می باشند، محدثان و فقهای دیگر نیز این شیوه را در کتاب های خود نقل کرده اند.

ب) امام محمد غزالی در بخش مربوط به فضیلت زیارت مدینه، کیفیت زیارت آن حضرت را به صورت گسترده آورده است. به نمونه ای در این باره بسنده می کنیم.

پس از به پایان رساندن درودها، رو به قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ایستاده، خدا را حمد و ثنا بگوید و درود فراوانی به پیامبر بفرستد. سپس آیه (و لو انهم...) را تلاوت کند و بگوید:

^۱. ر.ک: جعفر سبحانی، همان، ص ۲۳۸

^۲. همان، ص ۳۲۹

^۳. همان، ص ۳۲۹

«اللهم انا قد سمعنا قولك و اطعنا امرک و قصدنا نبیک، مستشفعين به اليک من ذنوبنا و قد اثقل ظهورنا

من اوزارنا؛ پروردگارا سخن تو را شنیدیم و امر تو را اطاعت کردیم و نزد پیامبر تو آمدیم، در حالیکه او را شفیع خود

نزد تو برای آمرزش گناهانمان قرار داده ایم و پشت ما از گناهان سنگین است.»^۱

^۱. ر.ک: محمد غزالی، احیاء العلوم، ج ۱، بیروت: دارالمعرفه، بی تا، ص ۲۵۸ - ۲۶۱

نتیجه گیری :

توسل به معنای وسیله جویی برای کسب فیض از مبدأ هستی است و صاحبان علم و فضیلت به اینجا رسیده اند که ممکن نیست جهان با همه نگرش از خداوند یکتا، بدون واسطه صادر شود.

بسیاری مدارک مبنی بر این مهم در قرآن، وایت و احادیث وارد شده است که مؤید توسل جستن به اولیای الهی است. در حقیقت انسان ها بوسیله مقربان الهی و کسانی که جنبه الهی دارند به حقیقت لایتناهی وصل شده و همانطور که میدانیم سر ارسال و انزال کتب هم همین بوده است و الا خداوند خودش بطور مستقیم با آدمیان ارتباط برقرار می کرد ولی از آنجا که این امر محال بوده است، انبیا و اولیا واسطه فیض قرار داده است. همچنین می توان گفت اختلاف بر سر این امر فهم در بین فرقه وهابیه با سایر مذاهب دیده می شود.

فهرست منابع:

❖ قرآن کریم

۱. آلوسی البغدادی، شهاب الدین، **روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم والسبع المثانی**، بیروت: دارالکتب التراث

العربی، اداره الطباعة المنیریة، ۱۴۱۶ ق، ج ۳، ص ۲۹۴

۲. الشعری الفیومی، احمد بن محمد بن اشعری، **المصباح المنیری فی غریب الشرح الکبیر للرافعی**، قم: موسسه

دارالهجره، ۱۴۰۵ ق، ج ۱، ص ۶۶۰

۳. احمد بن حنبل، **مسند احمد بن حنبل**، بیروت: نشر دارالحیا التراث عربی، ۱۴۱۵ ق، ج ۴، ص ۴۳۵

۴. البخاری، محمد اسماعیل، **صحیح بخاری**، بیروت: مکتبه العصریه، باب ۵۳، ۱۳۲۰ ق، ج ۲، ص ۱۰۷۸

۵. حر عاملی، محمد حسین، **کلیات حدیث قدسی**، ترجمه: جواهر السینه، قم: انتشارات دهقان، ۱۳۶۹، ص ۵۵۷

۶. حویزی، عبد علی بن جمعه، **تفسیر نورالثقلین**، قم: نشر دارالتفسیر، ۱۳۸۳، ج ۲، ص ۴، به نقل از کتاب احتجاج از

طبرسی

۷. دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه دهخدا**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۵، ج ۴، ص ۱۹۱

۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **المفردات لالفاظ القرآن الکریم**، مترجم: غلامرضا خسروی حسینی، قم: انتشارات

ذوی القربی، ۱۴۲۳ ق، ص ۸۷۱

۹. رضا، سید محمد رشید، **تفسیر القرآن الحکیم (المنار)**، بیروت: دارالمعرفه، ۱۳۷۳، ج ۶، ص ۳۶۹-۳۷۷

۱۰. زبیدی، مرتضی، **تاج العروس**، کویت: وزارت الاعلام، ۱۴۶ ق، ج ۱۱، ص ۷۷۴

۱۱. سبحانی، جعفر، **وهابیت مبانی فکری و کارنامه عملی**، قم: موسسه تعلیماتی تحقیقاتی امام صادق، ۱۳۸۰،

ص ۲۲۸

۱۲. ضیاآبادی، محمد، **توسل**، قم: بنیادبعثت، ۱۳۸۶، ص ۲۸

۱۳. الطوسی، ابی جعفر محمد بن الحسن، **مصباح المتعبد و سلاح المتعبد**، مترجم: اسماعیل الانصاری، بی جا، بی

تا، بی نا، ص ۳۷۴

۱۴. عمید، حسن، **فرهنگ فارسی عمید**، تهران: چاپخانه سپهر، ۱۳۵۷، ج ۵، ص ۱۰۷۱

۱۵. غزالی، محمد، **احیاءالعلوم**، بیروت: دارالمعرفه، بی تا، ج ۱، ص ۲۵۸ - ۲۶۱

۱۶. قرشی، علی اکبر ،قاموس قرآن ، تهران:دارالکتب الاسلامیه ،۱۳۶۱، ج ۷، ص ۲۱۸-۲۱۹

۱۷. محمد ابن سوره، سنن الترمذی، بیروت: دارلکتب العلمیه، ۱۳۵۹ق، ج ۵، ص ۵۱۵

۱۸. محمد بن منظور، لسان العرب، بیروت: دارالکتب التراث العربی، ۱۴۱۶ق، ج ۱۱، ص ۷۲۵

۱۹. مظاهری، حسین، جهاد با نفس، قم، انجمن اسلامی معلمان، ۱۳۶۶، ج ۲، ص ۱۲۲

۲۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارلکتب الاسلامیه، ۱۳۷۳، ج ۶، ص ۸۷